

İnternet ve Sosyal Medyanın Toplumsal Hareketlere Etkisi: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm

Celal ASLAN*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
celalas@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9083-0168>

Anahtar Sözcükler

Yeni Toplumsal Hareketler,
Toplumsal Hareketler, Yeni
İletişim Teknolojileri,
Küreselleşme

Key Words

New Social Movements,
Social Movements, New
Information Technologies,
Globalisation

Atıf/Citation

Aslan, C. (2021). İnternet ve sosyal medyanın toplumsal hareketlere etkisi: yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, ss: 1-14.

Özet

Yaşanan adaletsizliklere, eşitsizliklere farklı toplumsal tepkiler gösterilmiştir. Modern öncesi dönemde çeşitli isyanlar, başkaldırıları şeklinde oluşan bu tepkiler modern dönemde sınıf temelli ve örgütlü bir hal almıştır. “Toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştırılan bu olgu 20. yüzyılda yaşanan ekonomik ve toplumsal eşitsizliklere gösterilen toplu tepkilerde önemli bir yer tutmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal hareketler farklı bir boyut kazanmış, geleneksel sınıf temelli hareketlerden ayrılarak “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmıştır. Farklı toplumsal sınıflardan kitlelerin katılım gösterdiği bu yeni hareketler hem eylem şekilleri hem içerdiği konular bakımından geleneksel toplumsal hareketlerden ayrılmıştır. Küreselleşmeyle beraber yeni iletişim teknolojilerinin bütün dünyaya yayılması, insanların anlık ve hızlı iletişim kurmasına olanak sağlamış, yeni toplumsal hareketlerin küresel boyut kazanmasını sağlamıştır. Dünyanın birçok yerinde benzer sorunlara karşı gösteriler yapılmış ve eylemciler arasında etkili bir iletişim ağı kurulmuştur. Bu çalışmanın amacı 21. yüzyılın başlangıcına damgasını vuran yeni toplumsal hareketlerin ortak noktalarını ortaya koymak ve bu hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisini incelemektir. Bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınan yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketlerden farklılıkları belirtilmiş ve bu olgunun farklı örneklerinden yola çıkılarak yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisi irdelenmiştir.

Abstract

New Social Movements

Throughout history people had different reactions to the injustices and inequalities they had endured. In pre-modern era these reactions occurred as rebellions and uprisings, whereas in modern era the reactions evolved into class-based organized movements. As a consequence of economic and social inequalities, social movements had a great impact on 20. century. In the second half of 20. century, social movements had a drastic change and was separated from traditional class-based movements to be identified as new social movements. These new movements, whose participants had various social backgrounds, were different from traditional

social movements in their actions and topics. Globalisation has spread new information technologies all over the world and that allowed individuals to communicate instantly. The advantages of new information technologies has led social movements to have global effects. There have been demonstrations for similar issues worldwide and activists have established an effective communication network. This study aims to point out the similarities between new social movements that had a great impact in the beginning of 21. century and analyze its relation with new information technologies. Accordingly, It is stated in the article that the new social movements considered as a whole, differ from traditional social movements. At this point, its relationship with new communication technologies has been examined based on different examples of this phenomenon. and through different examples of this phenomenon its relation with new information technologies has been examined.

1. Giriş

Hak arayışı, adalet talebi, eşit olmayan gelir dağılımı gibi nedenlerle ortaya çıkan toplumsal protestolar, gerçekleştiği coğrafyalarda büyük değişimlere yol açmıştır. Bu hareketler her çağda farklı araçlar kullanmıştır. Ortaya çıkış nedenleri ve coğrafi bölgeleri farklılık gösterse de toplumsal hareketlerin temel eylem şekilleri ve talepleri benzerlik göstermektedir. Bunun yanında her dönemde ortaya çıkan bu hareketler, içinde bulunulan dönemin teknolojik araçlarını kitleleri harekete geçirmek amacıyla kullanmışlardır. Modern dönem öncesinde sözlü ve yazılı araçlar aracılığıyla sesini duyuran ve yaygınlaşan bu hareketler, modern dönemlerde teknolojik gelişmelerle beraber yazılı, sözlü, görsel iletişim araçlarını daha aktif kullanmaya başlamıştır. Büyük kitleleri ve toplumsal sınıfları harekete geçiren bu araçlar bu hareketlerin yaygınlaşmasında önemli görev üstlenmiştir. Küreselleşmenin giderek güç kazandığı günümüzde yeni iletişim teknolojileri ve internet dünyanın her yerinden insanın iletişim kurmasına olanak sağlamış ve dünyayı saran ağlar sayesinde bütün insanları birbirine bağlamıştır.

Devrimsel nitelikteki bu gelişmeler birçok alanda yenilikler getirse de küreselleşmenin yarattığı sorunları da daha görünür kılmıştır. İnsanların bu şekilde birbirine bağlanmasına olanak sağlayan yeni iletişim teknolojileri, diğer her alanda olduğu gibi toplumsal hareketlerin yapısını ve eylem şekillerini de dönüştürmüştür. Sınıf temelli hareketlerden kimlik temelli hareketlere evrilen toplumsal hareketler geleneksel anlamdaki toplumsal hareketlerden farklılığını ortaya koymak için “yeni toplumsal hareketler” olarak anılmaya başlamıştır. Çevre sorunlarından küreselleşme karşılığına ve hak taleplerine kadar birçok farklı konuda ve çeşitli şekillerde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, yeni iletişim araçlarını da kullanarak yaygınlaşmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde ve farklı sorunlara yönelik olsa da benzer eylem pratiklerini kullanan ve genellikle internet ve sosyal medyayı iletişim aracı olarak tercih eden bu hareketler giderek çoğalmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yavaş yavaş güç kaybettiği ve yerini yeni iletişim teknolojilerine ve yeni medya araçlarına bıraktığı günümüzde ise toplumsal hareketler de dönüşüm geçirmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla iletişim şekillerimiz ve gündelik pratiklerimiz önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. İnternet ve içinde barındırdığı yeni iletişim ortamları birbirinden uzak insanların sanal mecralarda bir araya gelmelerine ve iletişim kurmalarına olanak sağlamıştır. Farklı düşüncelere sahip insanlar sanal mecralarda bir araya gelip iletişim kurma ve fikirlerini paylaşma imkanı bulmuştur. İnternetin ve yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı hızlı, anlık, etkileşimli ve çok yönlü iletişim insanlar için bir araya gelip sosyalleştikleri ve her türden fikir paylaşımı yaptıkları yeni kamusal alanlara dönüşmüştür. İletişim şekillerimizi ve yaşam şeklimizi önemli ölçüde değişime uğratan bu teknolojiler aynı zamanda toplumsal hareketlerin yaygınlaşması için de önemli bir işlev görmeye başlamıştır. Çok yönlü ve etkileşimli bu yeni kamusal alanlar toplumsal hareketlerin buralarda filizlenip sokaklara yayılmasına imkan vermiştir. Aynı zamanda bu hareketlerin organizasyon, iletişim ve bilgi paylaşımını da oldukça kolaylaştırmış ve yapılan eylemlerin daha fazla insana duyurulmasına da olanak sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı 21. yüzyılın başlangıcına damgasını vuran yeni toplumsal hareketlerin benzer noktalarını ortaya koymak ve bu hareketlerin yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisini incelemektir. Bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınan yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketlerden farklılıkları belirtilmiş ve bu olgunun farklı örneklerinden yola çıkılarak yeni iletişim teknolojileriyle ilişkisi irdelenmiştir. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve çeşitli kaynaklarda bu olguya yönelik değerlendirmeler incelenmiştir.

2. Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler belli grupların kurumsal uygulamalara, politikalara, güç dengelerine veya kültürel kodlara karşı insanları harekete geçirerek sürdürdükleri mücadelelerdir (Voss, 2015). Temel olarak bir grup insanın toplumsal değişim sağlamak amacıyla bir araya gelip taleplerini kamusal bir alanda dile getirmesi olarak da tanımlanabilir (Çömlekçi, 2019). Toplumsal hareketler, tarih boyunca toplumsal yapıyı ve kurumları dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Her dönemin üretim şekillerine, sermaye yapısı, teknolojik gelişmeleri, toplumsal ve kültürel yapısına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara karşı kitleler harekete geçmişlerdir. Kimi zaman toplumsal iradenin ortaya konulması, kimi zaman da sınıfsal olarak ortaya çıkan bu hareketler her dönemde insanların isyanlarını, umutlarını ve değişim taleplerini dile getirmişlerdir (Caycı, 2015). Modern öncesi dönemde farklı kültür ve medeniyetlerde çeşitli iktidar biçimlerine karşı toplumsal direniş ve karşı koyma hareketleri görülmüştür. Ancak günümüzde sosyal bilimler literatüründe kullanılan anlamıyla “toplumsal hareketler” kavramı daha çok modern dönemdeki toplumsal hareketleri ifade etmektedir. 19. yüzyılda Batı Avrupa’da meydana gelen siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal değişimlerin getirdiği sorunlara karşı ortaya çıkan toplumsal tepkileri ifade etmek için kullanılan bu kavram günümüze kadar kapsamı genişleyerek gelmiştir (Babacan, 2015).

19 ve 20. yüzyılda dünyada meydana gelen hızlı sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve ideolojik çatışmalar aynı zamanda toplumsal aktörlerin değişim taleplerini ve direniş mücadelelerini de ortaya çıkarmıştır (Çömlekçi, 2019). Klasik anlamıyla toplumsal hareketler 19. yüzyılda sanayileşme ile beraber ortaya çıkan işçi sınıfının emek sömürsü, zorlu çalışma koşulları, kar amaçlı düşük ücret politikalarına karşı direniş hareketlerini nitelendirdikleri için kullanılır. Sınıf temelli toplumsal hareketlerin temel özelliği ise bireysel kazanımları hedef almaması ve belli bir sınıfın hak ve taleplerini örgütlü ve sistemli bir şekilde elde etmek için mücadele etmesidir (Caycı, 2015). Sınıf hareketleri ile ortaya çıkan ve yaygınlaşan toplumsal hareketler kavramı zamanla farklı eylem pratiklerini de kapsamaya başlamış ve kitlelerin farklı direniş mücadelelerini daha geniş bir çerçeveden ele alan bir kavram haline almıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişle beraber maddi emek yerini bilgi üretimine bırakmıştır (Çaycı, 2015). Bu durum işçi sınıfının gücünü kaybetmesine ve dolayısıyla sınıf temelli hareketlerin zayıflamasına yol açmıştır.

3. Toplumsal Hareketler ve Medya

Toplumsal hareketler taleplerini dile getirmek, seslerini duyurabilmek, direnişlerini sürdürebilmek, faaliyetlerini yaygınlaştırmak ve daha fazla insana ulaşabilmek için medyaya ihtiyaç duymaktadır (Paksoy ve Özçelik, 2017). Yeni halk hareketlerinde o dönemin iletişim araçlarının önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Dağıtılan el ilanları, şehir meydanlarında yapılan toplantılar ve yayılan dedikodular aracılığıyla insanların belli toplumsal eylemlere katılımı sağlanmaya çalışılmıştır (Greijdanus vd., 2020). Modern dönemde ise toplumsal hareketlerin kendi medya organları bulunmaktaydı. Bu medya organları hareketleri organize edenler tarafından kendi fikirlerini yaymak ve insanları bu fikirler etrafında toplamak amacıyla kullanılmaktaydı.

Toplumsal hareketler başlangıçta broşür, dergi ve gazete gibi iletişim araçlarıyla kitlelere ulaşmaya çalışmıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının ortaya çıkması toplumsal hareketleri daha fazla insana ulaşmak

için bu teknolojileri de kullanmaya yöneltmiştir (Paksoy ve Özçelik, 2017). Bu medya araçları toplumsal hareketlerin eylemlerini organize etmelerinde ve tabanlarını harekete geçirmelerinde önemli bir işlev görmüştür. Geçmişte kamusal alanlarda, sendika salonlarında, fabrika yemekhanelerinde ve sokaklarda süren siyasi tartışmalar kendilerine kitle iletişim araçlarında yer bulmaya başlamıştır (Algül, 2014). Geleneksel medya olarak da bilinen kitle iletişim araçları insanların seslerini duyurabilecekleri, farklı fikirlerin tartışılabileceği kamusal alanlara imkan vermektedir. Aynı zamanda insanların doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak ve farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına fırsat vermekle görevli bu araçlar, zamanla belli güç odaklarının kontrolüne girmiştir. İnsanlara doğru bilgiyi ulaştırma, iktidar güçlerini denetleme ve halkın sesini yöneticilere duyurmakla sorumlu olan geleneksel medya zamanla bu işlevini kaybetmiştir (Paksoy ve Özçelik, 2017).

3.1. Kitle İletişim Araçları ve Sosyal Hareketler

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması insanların dünyanın her yerinde olan olaylardan haberdar olmasını sağlamıştır. Özellikle televizyon, insanların dünyada olan bitenden haberdar olmasında ve bunları yorumlamasında önemli bir araç haline gelmiştir. İnsanlar dünyanın farklı yerlerinde yaşanan gelişmeleri anlık olarak takip etmektedir. Dünyanın farklı yerlerinden bireyleri ortak duygular ve düşünceler etrafında buluşturan bu araçlar bilinç yapısını oluşturmada da önemli bir işlev görmektedir. Farklı kültürlere ve değer yargılarına sahip insanlar televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla ortak değer yargılarına ulaşmakta ve olaylara ortak tepkiler vermektedir. Bu durumun oluşmasında uluslararası medya kuruluşlarının önemli bir etkisi vardır. Ancak kitle iletişim araçlarının iktidar sahipleri ve çeşitli güç odakları tarafından kontrol edilmesi bu durumun kitleleri yönlendirmek ve kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmasına neden olmaktadır. Kitleleri bu şekilde yönlendiren ve yöneten iktidar sahipleri bu durumu güçlerini pekiştirmek amacıyla kullanmaktadırlar. Bu şekilde var olan sistemi koruyan, meşrulaştıran ve yeniden üreten egemenler, bireylerin seslerini duyurmasını da imkansız hale getirmektedirler (Caycı, 2015). Dahası insanların sesini duyurmakla, farklı düşüncelerin tartışılmasına olanak sağlamakla ve yöneticileri denetlemekle yükümlü medya egemen grupların elinde farklı sesleri bastıran, kültürel zenginliği yok eden ve insanları tek tipleştiren bir araca dönüşmektedir.

3.2. Alternatif Medya ve Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler seslerini duyurabilmek için iletişim kanallarına ihtiyaç duyarlar. Geleneksel medyada yer bulamayan düşünce, fikir, inanışa sahip gruplar kitlelere ulaşmak ve taraftar toplamak amacıyla alternatif medya kanallarına yönelirler. Egemen ideolojinin kontrolü altındaki ana akım medyada kendine yer bulamayan ve hatta ötekileştirilen farklı düşünce ve fikirlere sahip gruplar kendilerini özgürce ifade edebildikleri bu iletişim kanallarını kullanarak insanlara ulaşmaya çalışırlar. Alternatif medyayı kullanan hareketler ana akım medyayı bağımsız ve tarafsız olmamakla eleştirir ve hatta egemen grupların güdümünde ve onların sözcülüğünü yapmakla suçlarlar. Bu medya organları toplumsal hareketlerin değiştirmek için mücadele ettiği kültürel kodların taşıyıcısı olma görevini üstlenir, bunları sürdürür ve yeniden üretirler (Voss, 2015). Muhalif, anti-otoriter, radikal, kar amacı gütmeyen ve ana akımın dışında kalan oluşumlar kendilerine alternatif medya kanallarında yer bulmaktadırlar (Paksoy ve Özçelik, 2017).

3.3. Küreselleşme ve Yeni Toplumsal Hareketler

1990'lı yıllarla beraber dünya çapında ticaret, sermaye, insan ve enformasyon akışı hızlanmış ve dünya küresel bir bütünleşmeye doğru evrilmiştir. Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesi teknolojinin küresel ölçekte yayılmasına olanak sağlamıştır. Özellikle enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması insanları küresel ölçekte birbirine bağlamış ve anlık iletişime olanak sağlamıştır (Caycı, 2015). Bu teknolojilerle beraber insanlar dünyanın her yerinden insanlarla hızlı ve anlık bir şekilde etkileşime geçme imkanı bulmuştur. Bu durum

aynı zamanda kitle iletişim araçlarında kendine yer bulamayan toplumsal hareketlerin de kendine yeni bir mecra bulmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel medyaya kıyasla bireylere çok daha hızlı iletişim ve etkileşim imkanı tanıyan bu araçlar, toplumsal hareketlerin eylem ve örgütlenme biçimlerini de değiştirmiştir. Bu dönüşüm yerel sorunların ve bu sorunlara karşı oluşan toplumsal tepkilerin ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin ulusal sınırları aşarak küresel bir boyutta görünür olmasını sağlamıştır. Birbirinden farklı coğrafyalarda, benzer sorunlara yönelik tepkileri dile getiren gruplar yeni iletişim teknolojilerini kullanarak birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. Birbirleriyle dayanışma halinde hareket ederek ortak eylemler düzenlemiş ve sorunların uluslararası ölçekte çözümü için mücadele etmişlerdir. Bu etkileşimlerin artması insanların çevresinde ve dünyada olan olaylardan daha hızlı haberdar olmalarını sağlamıştır. Bu şekilde toplumsal hareketler küresel bir boyut kazanmış ve sınırlara bağlı kalmadan dünyanın farklı yerlerinden insanları harekete geçirmiş ve eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber üretim biçimlerinin değişmesi ve sermaye yapılarının dönüşmesi toplumsal hareketlerin merkezine aldığı konuların da değişmesine ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. 20. yüzyılın özellikle son çeyreğinde küreselleşme yaşamın her alanında büyük değişimler ve dönüşümler getirmiştir. Küreselleşmenin yarattığı bu değişimler aynı zamanda dirençle karşılaşmış ve küreselleşme karşıtı hareketlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Demiroğlu, 2014).

4. Yeni Toplumsal Hareketler

1968 öğrenci hareketleri ile beraber ortaya çıkan farklı protesto ve eylem biçimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olan “yeni toplumsal hareketler” sosyal bilimlerin alanında önemli bir yere sahiptir. Modern dönemin ortaya çıkardığı sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkan bu hareketler zamanla çeşitlenmiş ve dünyanın farklı yerlerine yayılmıştır (Dolgun & Sütüoğlu, 2014). Kavramın “yeni” olarak tanımlanmasının sebebi geleneksel toplumsal hareketlerin baz aldığı ekonomik ve kurumsal sorunlar yerine merkezine eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik gibi konuları almasıdır. Yeni toplumsal hareketlerin ayırt edici özelliklerinden biri de mücadele şekillerindeki farklılıktır. Modern dönemle özdeşleşen kurumsal bir yapıya sahip sınıf merkezli toplumsal hareketler ekonomik kaygılar ve siyasal gücü ele geçirme amacıyla hareket ederken yeni toplumsal hareketler ise daha çok yerel konuları merkezine alan merkezsiz ve esnek bir yapıya sahiptir (Demiroğlu, 2014). 1960’larda ortaya çıkan yeni hareketler özgürlük ve kimlik kavramları ekseninde çevre, ifade özgürlüğü, temel haklar, barış ve feminizm gibi konuları temel alan hareketlerdir. Kurumsal bir yapıya sahip olmayan bu hareketlerin ana aktörleri orta sınıfa mensup genç ve eğitilmiş bireylerdir. Bu hareketler yalnızca iktidarı ve siyasal alanı değil toplumsal yapıyı da dönüştürmeyi hedeflemektedirler. Geleneksel hareketlerden farklı olarak kültürel değerlere de odaklanırlar. Inglehart, değerlerin değişime uğradığını ve yeni hareketlerin de materyal değerlerden ziyade ahlak, bireysel gelişim ve yaşam kalitesini geliştirmek ve özgürlük gibi post-materyal değerlerin savunucusu olmaya soyunduğunu vurgulamaktadır (Demiroğlu, 2014).

4.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin İlk Örnekleri

Yerleşik düzenden memnun olmayan ve değişim arzulayan bu hareketlerin aktörleri farklı toplumsal, ekonomik ve kültürel katmanlara mensupturlar. Hareketlere katılanların çoğunlukla yeni oluşan orta sınıfa mensup hizmet sektöründe çalışan kişiler olduğu ifade edilmektedir. Kamu ve hizmet sektöründe çalışanlar, eski orta sınıf mensupları ve kapitalist ekonomik düzen karşıtı bireyler bu hareketlerin bileşenlerindedirler. Bu bileşenlerin aktörleri işçi sınıfından farklı olarak çeşitli alanlarda uzmanlaşmış eğitilmiş bireylerdir. Dolayısıyla yüksek düzeyde kültürel farkındalığa sahiptirler. Bu hareketlere katılanlar geleneksel toplumsal hareketlerden farklı olarak grup dinamiğiyle hareket etmezler. Bu nedenle geleneksel anlamıyla bir sınıf hareketi olduğu söylenemez (Demiroğlu, 2014). 1960 ve 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve dünyanın farklı yerlerine yayılan kimlik temelli konuları ön plana çıkaran çoğulculuk ve farklılık ekseninde hareket eden esnek, özerk ve

genellikle şiddet içermeyen eylem yöntemlerini seçen bu hareketler sosyal bilimler alanında geleneksel toplumsal hareketlerden farklılığını ifade etmek için “yeni toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştırılmıştır (Algül, 2014).

1960’larda dünyada yaşanan hızlı dönüşüm toplumsal hareketlerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Bu döneme kadar daha çok işçi sınıfının sorunları ve temel hak mücadeleleri çerçevesinde şekillenen toplumsal hareketler yerini sivil haklar, savaş karşıtı gösteriler, çevre hareketleri ve feminist hareketler gibi çeşitli toplumsal, sosyal ve kültürel konuları merkez alan hareketlere bırakmıştır (Caycı, 2015). 1960’larda sivil hak talepleri, ifade özgürlüğü gibi konuları temel alan öğrenci hareketleri ile başlayan toplumsal olaylar 1970’lerde kadın hakları mücadeleleri, barış eylemleri ve çevre hareketleriyle varlığını sürdürmüştür, 1980’lerde yaygınlaşan nükleer silahsızlanma karşıtı eylemlerle devam etmiştir (Öke, 2018). Bu eylemleri 1990 ve 2000’lerdeki “küreselleşme karşıtı hareketler” takip etmiştir (Demiroğlu, 2014).

Bu yeni eylemler, sınıf tabanlı toplumsal eylemlerden kopmuş ve toplumsal hareketlerin çıkış noktaları fabrikalardan üniversite kampüslerine kaymıştır. **68 Hareketleri** ile beraber toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm bu hareketlerin “yeni toplumsal hareketler” olarak anılmasını neden olmuştur. Kaliforniya Berkeley Üniversitesi’nde Vietnam Savaşı’na karşı “İfade Özgürlüğü Hareketi” olarak başlayan bu hareketler, zamanla Avrupa’nın Paris ve Berlin gibi başkentlerine ve sonrasında dünyanın farklı yerlerine yayılmıştır (Caycı, 2015). Farklı örgütlenme ve eylem pratikleriyle sınıf tabanlı geleneksel hareketlerden bağımsızlaşmış, toplumsal hareketlerin eğilimlerinin ve örgütlenme biçimlerinin değişmesini sağlamıştır. Geçmiş dönemlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapılarına bir tepki olarak ortaya çıkan 68 Hareketleri kitleler tarafından büyük destek görmüştür.

Yeni toplumsal hareketler geçmişle bağını tamamen koparmasa da eylemlere katılanlar, örgütlenme yapıları, eylemlerin amaçları, kullandıkları yöntemler bakımından büyük farklılıklar göstermiştir. Bu hareketlerde geçmişteki hiyerarşik ve merkezi örgütlenmeler yerini daha esnek ve merkezi olmayan yapılara bırakmıştır. Yeni orta sınıfın yoğun katılım gösterdiği ve iktidar hedefi gütmeyen bu toplumsal hareketler özellikle kültürel değişim sağlamayı amaçlamaktadır. Geleneksel toplumsal hareketlerden farklılaşan, yatay olarak örgütlenen, yerel toplulukları ve sorunları küresel bir boyuta taşıyan bu hareketler, özellikle 2000’li yıllarda daha çok görünür olmaya başlamışlardır (Çömlekçi, 2019). 2000’li yıllarda yükselişe geçen bu hareketlerin yaygınlaşmasında internet temelli yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir payı vardır. Şili’de toplumsal adaletsizliklere karşı yapılan eylemlerden Hong Kong’daki demokrasi yürüyüşlerine kadar dünyanın her köşesinde benzer eylemleri görmek mümkündür (Selvanathan ve Jetten, 2020).

4.2. Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortak Özellikleri

“Yeni toplumsal hareketler siyasal eylemlerle devletin gücünü elde etmeye çalışmak yerine, hâkim kültürel kodlar karşısında yeni yaşam tarzları, yeni bir dil ve gerçeğin yeni tanımlarını, kısacası mevcut sistemin empoze ettiği anlamlardan farklı anlamlar üretir ve farklılıklarıyla mevcut sisteme dâhil olmaya çalışırlar” (Melucci, 1985’ten Akt. Öke, 2018, s.60). Yeni toplumsal hareketlerin temel hareket noktası, varolan toplumsal düzenin bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden biçimlendirilmesidir. Bu doğrultuda yerleşik toplumsal kurallar ve normlar ile çelişirler (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Toplumsal yapılar zaman içinde değişime uğrarlar. Bu nedenle modern dönemin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısı 21. yüzyılda bireylerin toplumsal ihtiyaçlarına cevap verememeye başlamıştır. Modern dönemin materyal değer yargılarına karşılık, yeni toplumsal hareketler bireysel özgürlük, temel hak talepleri, yaşam alanlarının korunması gibi materyal olmayan değerleri ön plana çıkarmışlardır (Caycı, 2015).

20. yüzyılın sonlarına doğru zayıflayan örgütlü sınıfsal yapılar yerlerini farklı değerleri savunun çeşitli gruplara bırakmışlardır. Toplumun farklı kültürel ve ekonomik kesiminden

gelen bu grupların savunucusu oldukları değerler de bu kültürel çeşitliliği ve zenginliği yansıtmaktadır. Bu doğrultuda yeni toplumsal hareketlerin aktörlerinin amaçları, hedefleri ve eylem pratikleri çok farklı ve çeşitli olabilmektedir. Hareketlerin özellikleri bağlı buldukları coğrafyaya, kültürel değerlere ve toplumsal yapıya göre farklılık gösterebilmektedir. Bu hareketler yalnızca ekonomik ya da siyasi alanın eleştirisiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda temel hedeflerinden bir tanesi de toplumsal dönüşümü sağlar. Bu doğrultuda kamuoyu oluşturup insanların belli konularda bilinçlenmesini sağlayarak toplumsal değişimin önünün açılması hedeflenmektedir. Örneğin ırkçılık karşıtı ya da kadın hakları hareketleri yalnızca temel hakların güvence altına alınmasını değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık sağlanmasını da hedeflemektedir. Bu hareketlerin konularını, içinde yaşadıkları toplumsal yapılar şekillendirmektedir. Bu nedenle yerel sorunlar, sivil toplum ve kimlik bu hareketlerin önemli bir parçasıdır. Habermas, anlamın ve özgürlüğün yitirilmesi, önceki geleneğin sorgulanmadığı konuların tekrar sorgulanır hale gelmesi ve yönetim yapısının da bu sorunları çözmekte yetersiz kalması sonucunda yeni toplumsal hareketlerin yükselişe geçtiğini belirtmektedir (Crossley, 2002'den Akt. Demiroğlu, 2014).

Endüstri sonrası toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapısının değişmesi, bireylerin taleplerinin de değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda geleneksel toplumsal hareketlerden farklı olarak yeni hareketler, **devrimi değil, toplumsal reformları** hedeflemektedirler. Böylece yeni toplumsal hareketler merkezine temel hak arayışları, savaş karşıtı gösteriler, çevre hareketleri, feminist hareketler gibi toplumsal, sosyal ve kültürel konuları almıştır (Caycı, 2015). Harekete katılan bireyler ekonomik değil, kültürel ve sembolik kazanımları hedeflemektedirler (Demiroğlu, 2014). Kurumsal olmayan bir yapıya sahip bu hareketler, aynı zamanda geleneksel siyasi mekanizmaların da dışında hareket etmektedirler. Yerel sorunlara odaklanan ve küçük gruplar tarafından örgütlenen bu hareketler değişken bir yapıya sahiptirler. Harekete katılanlar eylemlerin şekillerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunun yanında kamuoyu oluşturmak için farklı yöntemlere başvururlar. Gruplar amaçlarını gerçekleştirebilmek ve seslerini duyurabilmek için farklı araçlar kullanabilir ve farklı eylem türlerine başvurabilirler. Gösteriler düzenlemek, işgal eylemleri, kamp kurma, oturma eylemleri, hareketsiz durma bunlardan bazılarıdır (Demiroğlu, 2014).

Toplumsal kimliklerin görünür hale gelmesi, ekonomik, politik ve yerel sorunların yalnızca ulusal sınırlar içerisinde kalmayıp küresel bir boyut kazanması bu hareketlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Demiroğlu, 2014). Barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerini tercih eden bu hareketler çoğunlukla şiddet içermezler. Ancak kimi zaman siyasi otoritelere seslerini duyurabilmek için kamusal alanların işgal edilmesi gibi yöntemlere başvurabilirler. Bu tür hareketler genellikle esnek, kolay uyum sağlayan ve belli bir otoriteden bağımsız yapılarıdır. Bu nedenle belli bir merkezden yönetilen dikey bir yapılanmaya değil, ağlar aracılığıyla iletişim kuran yatay bir örgütlenme yapısına sahiptirler (Paksoy ve Özçelik, 2017).

5. Yeni İletişim Teknolojileri ve Yeni Toplumsal Hareketler

İnternet ve sosyal medya günümüzde yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmesinde ve kitlelerle iletişim kurabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu iletişim araçlarını yoğun olarak kullanan hareketler, bu yolla merkezi bir yönlendirmeye gerek kalmadan yatay bir örgütlenmeyle ağlar üzerinden iletişim kurarak eylemlerini organize edebilmektedirler (Paksoy ve Özçelik, 2017). Ağlar, sosyal medya, forumlar ve diğer yeni medya araçlarını kullanan hareketler bu yolla eylemlerinin toplumsal bir karşılık bulmasını sağlamaktadırlar. Bu şekilde farklı toplumsal katmanlardan gelen farklı düşüncelere sahip insanlar, aynı ortamda buluşup olaylara ortak tepkiler verebilmektedir. Farklı mekanlardan insanların aynı sanal ortamda bulunup iletişim kurabilmesi **merkezsiz** bir yapının oluşmasına imkan vermektedir. Bu şekilde yeni hareketler, geleneksel hareketlerin yaygın olarak kullandığı hiyerarşik sendika ve parti örgütlerine ihtiyaç duymadan varlığını sürdürebilmekte ve hareketin parçası olan aktörlerle temasa geçebilmektedir (Demiroğlu, 2014). İnternet

tabanlı yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması insanların birbirleriyle iletişimini kolaylaştırmıştır. Bu teknolojiler sayesinde insanlar diledikleri yerlerden diledikleri kişilerle iletişim kurma imkanına sahip olmuşlardır. Dünyanın herhangi bir yerinden herhangi biriyle iletişim kurmaya ve ses, metin, resim ya da video paylaşımına imkan veren bu teknolojiler insanların ağlar aracılığıyla dijital ortamlarda bir araya gelmesine ve düşüncelerini paylaşmasına olanak sağlamıştır (Çaycı, 2015). Kitle iletişim araçlarından farklı olarak **etkileşim olanağı** da sağlayan bu araçlar, 21. yüzyılın toplumsal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir (Babacan, 2015). İnternet ve sosyal ağlar aracılığıyla kurulan bu yeni iletişim şeklinin toplumsal hareketlere de önemli etkileri olmuştur. Bu teknolojiler, zaman ve mekan kısıtlamalarını ortadan kaldırarak enformasyonun serbestçe dolaşımına olanak sağlamıştır (Çömlekçi, 2019). Bu sayede insanların toplumsal olaylara karşı farkındalıkları da artmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi ve organizasyonunda kolaylıklar da sağlamıştır. Bu araçlar sayesinde hareketler, seslerini toplumun farklı kesimlerine duyurabilmiş ve amaçlarını insanlara ulaştırabilmişlerdir. Dijital iletişim ortamındaki ağlar sayesinde insanların bir araya gelmesi, fikir alışverişinde bulunması ve toplumsal olaylara karşı tepkilerini dile getirmesi kolaylaşmıştır. Bunun yanında sosyal ağlar toplumsal normların dışında kalan ya da ötekileştirilen bireylerin kendilerini ifade etmesine ve benzer düşünceye sahip insanlarla etkileşime geçmesine olanak sağlamıştır. Yeni medya teknolojilerinin oluşturduğu ağlarda bir araya gelen bireyler bu mecralarda örgütlenerek daha sonra toplumsal taleplerini ve tepkilerini sokaklara taşımışlardır. Yine bu mecralarda evrensel sorunlardan haberdar olup dünyanın farklı yerlerinden benzer sorunları yaşayan insanlarla dayanışma göstermişlerdir. Bu sayede dünyanın farklı yerlerinde insanlar benzer sorunları dile getirmek için sokaklara çıkmışlardır.

5.1. İnternetin Gelişimi

1990'lı yıllarda yaygınlaşan ve toplumsal kabul gören internet, geleneksel medyaya alternatif bir iletişim aracına dönüşmüştür. "İnternet; kısıtlanamayan, sansürü ortadan kaldıran, doğası gereği hiyerarşik olmayan ve kontrolünün sağlanması güç olan bir iletişim sistemi olarak dünya tarihinde yerini almıştır" (Drissel 2008'den Akt. Paksoy ve Özçelik, 2017, s. 170). Günümüzde internet en etkili iletişim aracı haline gelmiştir. Hızlı, anlık etkileşime olanak veren ve bütün dünyayı birbirine bağlayan internet, içerisinde hem gazete, televizyon, radyo gibi geleneksel medya araçlarını hem de sosyal medya gibi yeni medya araçlarını barındırmaktadır (Öke, 2018). Mekan ve zamana bağlılığı ortadan kaldıran ve insanları ağlarla birbirine bağlayan internet, toplumsal hareketlerin yapısını da dönüştürmüştür. Bu teknoloji toplumsal hareketlerin kitle medyasına ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Birçok hareket internet teknolojisi sayesinde bağımsız bir şekilde eylemlerini düzenleme ve kitleleriyle iletişim halinde olma imkanına kavuşmuştur (Çaycı, 2015).

İnsanların ağlar aracılığıyla bir araya gelmesini sağlayan bu teknoloji, farklı fikirlerin paylaşıldığı bir kamusal alana dönüşmüştür. Bu durum, bu ortamlarda düşüncelerin dile geldiği demokratik bir kültürün oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu ağlarda buluşan ve sanal topluluklar oluşturan insanlar yeni bir dijital kültürü var etmişlerdir. Aynı şekilde toplumsal hareketler de internetin sağladığı olanaklardan yararlanarak kendi ağlarını kurmuş ve bu ağlar aracılığıyla yeni insanlara ulaşmış ve hareketlerini bu ağlarda koordine etmişlerdir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu ağlar toplumsal hareketler için de önemli bir işleve sahiptir. İnternetin sınırsız ve serbest doğası, bu ortamın kontrolünü ve denetimi zorlaştırmaktadır. Bu sayede bireyler ve topluluklar birbirleriyle özgürce iletişim kurma imkanı bulabilmektedir. Bu durum toplumsal hareketlerin de bu ortamda rahatça iletişim kurmasına, seslerini duyurabilmesine, eylemler organize etmesine ve çeşitli konularda kamuoyu oluşturmaya imkan vermektedir. Bu ortamı kullanan hareketler geleneksel denetim ve baskı mekanizmalarından sıyrılarak hareketlerin yaygınlaşmasını sağlayabilmekte ve hatta küresel ölçekte etki gösterebilmektedir. İnternet ortamında oluşturulan paylaşımlar ve içerikler geleneksel medyada var olan hiyerarşik ve editoryal

süreçten geçmek zorunda değildir. Bu içerikler bağımsız bireyler tarafından oluşturulur. Bu nedenle denetime tabii değildirler. Bu da bilgi paylaşımının daha özgürce yapılmasına olanak vermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin aktörlerinden olan orta sınıfa mensup genç ve eğitilmiş bireyler, internet ortamını aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu da bu ortamın şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaş, cinsiyet, kimlik gibi sınırlara tabii olmadan herkesin dilediği gibi kendini ifade edebildiği bu ortam görece **özgür bir kamusal alan** oluşturmaktadır.

5.2. İnternet Tabanlı Yeni Medya ve Sosyal Medyanın Gelişimi

Yeni medya araçlarının insanlara sağladığı zamana ve mekana bağlı kalmadan iletişim kurabilme özgürlüğü, hem kişilerarası etkileşimi artırmış hem de insanların sınırlara bağlı kalmadan küresel boyutta ilişkiler kurmasını mümkün kılmıştır. Geleneksel medya araçlarında olduğu gibi iletişimin tek taraflı olmaktan çıkıp etkileşimli hale gelmesi, yapılan paylaşımların da artmasına sebep olmuştur. Bu araçlar özellikle toplumsal hareketlerin iletişiminde ve örgütlenmesinde önemli kolaylıklar sağlamıştır. Yeni medya araçlarının sağladığı hızlı, kolay ve uygun maliyetle iletişim kitlelerinin bu mecralarda örgütlenerek eylemlerini sokağa taşımaya olanak sağlamıştır. Bu özelliklerinden ötürü yeni medya araçları, **toplumsal normların dışında kalan, geleneksel medyada kendine yer bulamayan, ötekileştirilen veya toplumsal yapının dışına itilen muhalif ya da azınlık gruplar** için de alternatif bir mecra haline gelmiştir. Bu mecralar aracılığıyla seslerini özgürce duyurabilen gruplar, bu araçları, **toplumsal muhalefetin ve direnişin merkezi** haline getirmişlerdir (Babacan, 2015).

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler toplumsal yapıyı ve iletişim şekillerini önemli ölçüde etkilemiştir. Günümüzde sosyal medya olarak adlandırılan ve gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelen sosyal ağlar, kullanıcıların yalnızca tüketici olmadığı aynı zamanda üretim ve katılım sağladığı platformlardır (Öke, 2018). Geleneksel medyanın tek yönlü iletişiminin imkan vermediği bu durum kullanıcılara sanal ortamda düşüncelerini, inançlarını ve değerlerini özgürce paylaşabilme olanağı sunmaktadır. Aynı zamanda bu mecralar insanlara belli fikir, inanç ve düşünceler etrafında buluşma imkanı vermektedir. Milyonlarca insanın aktif bir şekilde etkileşime geçtiği bu platformlarda muhalif söylemler de kendine yer bulmaktadır. Bu nedenle alternatif bir medya aracı görevi de gören bu ağlar **dijital aktivizmin** de yoğun olarak kullanıldığı bir alandır. Geleneksel iletişim araçlarının iktidar güçlerinin denetimde olduğu düşüncesi muhalif kimlikleri bu mecralara yöneltmektedir (Babacan, 2015). Bireyler, zaman ve mekan sınırlamasına bağlı kalmadan bu ağlarda buluşup ortak umutlarını ve isyanlarını dile getirmektedirler. Burada filizlenen **isyanlar**, yeni iletişim teknolojilerinin sınır tanımayan hızlı yapısı sayesinde dünyanın dört bir köşesine yayılıp hayat bulmaktadır.

5.3. Yeni Toplumsal Hareketlere Örnekler

21. yüzyıl birçok toplumsal olayı da beraberinde getirmiştir. Bu toplumsal hareketlerin çoğunluğu eylemleri, organizasyon biçimleri, örgütlenme şekilleri ve faaliyetleri açısından yeni toplumsal hareketler kavramının özelliklerini yansıtmaktadır. Birçok farklı coğrafyada ve farklı tarihlerde gerçekleşen bu olayların konuları farklı olsa da eylem şekilleri benzerlik göstermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin doğasına uygun olarak çevre, bireysel haklar, ekonomik adaletsizlik, özgürlük ve demokrasi gibi çeşitli konulara eğilen bu hareketler, **esnek yapıları, otoriteden bağımsız oluşları ve yatay örgütlenme şekilleri** ile benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda bu hareketler fikirlerini yaymak, eylemler organize etmek, iletişim kurmak ve seslerini duyurmak için yeni iletişim teknolojilerini de yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. 21. yüzyılın başından itibaren gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerin bir kısmı şu şekildedir:

- i. G-8 Protestoları (İngiltere, 1998)
- ii. Turuncu Devrim (Ukrayna, 2004)
- iii. Penguen Devrimi (Şili, 2006)
- iv. Yeşil Devrim (İran, 2009)
- v. Arap Baharı (Arap Coğrafyası, 2010)
- vi. Occupy Wall Street (ABD, 2011)
- vii. Indignados (İspanya, 2011)
- viii. Gezi Parkı Eylemleri (Türkiye, 2013)
- ix. EuroMaidan Protestoları (Ukrayna, 2013)
- x. Şemsiye Devrimi (Hong Kong, 2014)
- xi. Sarı Yelekliler Hareketi (Fransa, 2018)
- xii. Tayland Protestoları (Tayland, 2020).

Örgütlenme biçimleri ve eylem tarzları benzerlik gösteren bu hareketlere başkaları de eklenebilir. Yeni iletişim araçlarını kullanarak örgütlenen bu hareketler birbirlerini etkilemekte ve ötekilere ilham kaynağı olmaktadır (Çaycı, 2015). 21. yüzyılın henüz arifesinde yapılan önemli eylemlerden bir tanesi de 1998 yılında **People Global Action** tarafından organize edilen Birmingham'da **G-8 Zirvesine** ve Cenova'da **Dünya Ticaret Örgütü'**ne karşı yapılan protestolardır. Bu protestolar dünya çapında karşılık bulmuş ve kısa sürede 26'dan (yirmi altı) fazla ülkede serbest ticaret ve Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı yüz binlerce insan sokaklara çıkmıştır (Kalafatoğlu, 2013). Temelinde **küreselleşme karşıtı motivasyonlar** bulunan bu eylemlerin dünyanın farklı yerlerine bu kadar hızlı yayılmasında yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir payı vardır.

2006 yılında Şili'de gerçekleşen ve katılımcılarının çoğunun lise ve altı öğrencilerin oluşturduğu **Penguen Devrimi** eylemlerine bir milyondan fazla öğrenci katılmıştır. İnternet ve cep telefonları aracılığıyla örgütlenen öğrenciler, halktan büyük destek görmüştür (Franklin, 2006). Okulları işgal eden ve okul girişlerini sınırlarla kapatan öğrenciler; **ücretsiz ulaşım, üniversite ücretlerinin düşürülmesi, eğitim sisteminin iyileştirilmesi ve eğitim politikalarında söz hakkı** talep etmişlerdir. Ülke tarihinin en büyük eylemlerinden biri olan bu hareket, öğrencilerin giydiği siyah beyaz üniformaya atfen "Penguen Devrimi" olarak anılmıştı.

2009 yılında İran'da gerçekleşen ve "**Yeşil Devrim**" olarak adlandırılan gösterilerde de Twitter ve Youtube gibi dijital mecralar aktif bir şekilde kullanılmıştır. Yapılan seçimlerin sonuçlarına itiraz eden göstericiler, sokaklara çıkıp reform taleplerini dile getirmişlerdir. Adını İran İslam Devrimi'nin renklerinden alan bu harekete katılanların çoğu, orta sınıfa mensup İranlı gençlerden oluşturmaktadır. Yönetimin seçimlerden sonra getirdiği toplanma yasaklarına rağmen binlerce eylemci sessizce Tahran'daki Azadi Meydanı'na yürümüştür. Yönetimin yasaklarına ve eylemleri bastırma girişimine rağmen eylemciler yeni ve yaratıcı eylem teknikleri geliştirmiştir. Bağımsız gazetelerin ve internet sitelerinin kapatılması üzerine, Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden örgütlenmişler, kendi telefonlarını ve kameralarını kullanarak yurttaş gazeteciliği yapmışlardır. Eylemlerden görüntüleri canlı olarak bütün dünyayla paylaşmışlardır. Hareketin önemli sloganlarından biri, "Medya Sizsiniz!" idi. Bu sloganı tekrarlayan eylemciler, bağımsız birer medya organı gibi hareket etmişlerdir (Kazemi, 2013).

Yeni iletişim teknolojilerinin önemli bir rol oynadığı toplumsal hareketlerden biri başkası ise **Arap Baharı** olarak adlandırılan toplumsal olaylardır. 2011 yılında Tunus'ta başlayan olaylar daha sonra Mısır, Ürdün, Yemen ve Libya'ya sıçramıştır (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Arap Baharı, Tunuslu pazarcı Mohamed Bouazi'nin belediye zabıtalılarının mallarına el koymasına tepki olarak kendisini yakması ile başlamış ve daha sonra ülkedeki

yüksek işsizlik, enflasyon, yolsuzluk ve özgürlük kısıtlamalarına karşı geniş katımlı protestolara dönüşmüştür. Bu olayların sonucunda ülkeyi uzun süredir yöneten devlet başkanı Zine El Abidine Ben Ali görevden alınmıştır (Çömlekçi, 2019). **Mısır**'da ise ülkeyi 30 yıldır yöneten Hüsnü Mübarek'e karşı benzer protestolar yapılmış ve Kahire Meydanı'nda gerçekleştirilen gösteriler 18 gün sürmüştür. Eylemlere katılanların giderek artması ve eylemcilerin geri adım atmaması üzerine Hüsnü Mübarek görevden çekilmiştir. Yönetimin büyük katliamlar yaptığı ve medyada bilgi akışının engellendiği olaylarda sosyal medya önemli bir görev üstlenmiştir. Eylemcilerin birbirleriyle iletişim kurabilmesine imkan sağlamış ve eylemlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birbirinden bağımsız eylemciler sosyal medya aracılığıyla eylemlerin yer ve zamanını öğrenerek bir araya gelmiştir (Öke, 2018). **Kuzey Afrika**'da ve Ortadoğu'da gerçekleşen bu olaylar uluslararası medyada "**Sosyal Medya Devrimi**" olarak nitelendirilmiş ve daha önce mümkün olmayan bu eylemler silsilesine dijital teknolojilerin imkan verdiği ifade edilmiştir (Babacan, 2015). 2011 yılında Mübarek'in istifasından sonra CNN'e demeç veren Google yöneticisi Wael Ghonim şöyle yorumlamıştır:

"Bu devrim internette başladı, bu devrim Facebook'ta başladı. Bir toplumu özgürleştirmek istiyorsanız onlara sadece interneti verin!" (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014).

Sosyal ağlar, bu eylemlerin ana kaynağı olmasa da eylemciler arasında iletişim kurulmasında, uluslararası alanda bilgi paylaşımı ve destek sağlamada, aynı zamanda kitleleri harekete geçirmede önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Irak'ta hükümet aleyhine protestoların gerçekleştirildiği **Arap Baharı** eylemleri sonrasında yönetim değişikliği, askeri darbe ve iç savaş gibi çok önemli ve yıkıcı sonuçları doğurmuştur. Bunun yanı sıra bu olaylar Avrupa ve diğer Batı ülkelerinde ekonomik krize karşı bir dizi eylemi tetiklemiştir. İspanya, Portekiz, Yunanistan, İtalya, Brezilya, İsrail ve ABD gibi ülkelerde gerçekleşen bu eylemler hükümetlerin ekonomi politikalarına karşı yapılmış olsa da bu eylemlerde **Arap Baharı**'nın etkisini görmek mümkündür (Dolgun ve Sütüoğlu, 2014). Bu eylemlerde sosyal medya, Arap Baharı'nda olduğu gibi etkili bir şekilde kullanılmıştır.

2011 yılında Kanadalı aktivist Adbusters grubunun New York Wall Street'te başlattığı **dijital aktivist hareket de sosyal eşitsizlik, işsizlik ve nüfusun zengin kısmına karşı** yapılmıştır. Facebook, Twitter, Youtube ve çeşitli dijital mecralar üzerinden organize edilen bu eylemler 15 Eylül 2011'de Londra, Berlin, Tokyo, Seul, Meksiko gibi birçok şehirde aynı anda gerçekleştirilmiştir (Gürbüz, 2014). Arap Baharı'nın etkisinin görüldüğü bu eylemler **barışçıldır** ve katılımcıların çoğunluğunu **eğitim düzeyi yüksek gençler** oluşturur.

Türkiye'deki **Gezi Parkı Eylemleri**'nde de sosyal medyanın etkili kullanılmasıyla eylemler ülkenin her tarafına yayılmıştır. 27 Mayıs 2013'te İstanbul Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesini engellemek amacıyla toplanan küçük bir gruba güvenlik görevlileri tarafından yapılan müdahalelere yönelik protestolar sosyal medya aracılığıyla büyümüş ve eylemler hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüştür. Ülke geneline yayılan eylemler Türkiye'nin 80 ilinde gerçekleşmiş ve toplam 5 bin 532 gösteri düzenlenmiştir. Eylemlere yaklaşık 3 milyon 600 kişi katılmıştır. Gezi Parkı olaylarının yayılmasında sosyal medya çok etkili olmuştur. Özellikle Twitter yoğun ve etkin bir biçimde kullanılmıştır (Korkmaz, 2014).

Gezi Parkı protestolarında görülen **Duran Adam Eylemleri** benzer şekilde Ukrayna'daki **EuroMaidan** gösterilerinde de kullanılmıştır. Yine Gezi Parkı'ndaki göstericilere destek amaçlı yapılan piyano konserinin bir benzeri Ukrayna'da da gerçekleşmiştir. Occupy Wall Street, Indignados ve Gezi Parkı eylemlerinde kampçılar meydanları işgal etmiştir. Gezi Parkı eylemleri sırasında tencere ve tavaları birbirine vurarak yapılan protestoların örnekleri daha önceden İzlanda'da da görülmüştür (Caycı, 2015).

Ukrayna'da 2013 yılında başlayan hükümet karşıtı gösteriler Facebook, Twitter ve

YouTube üzerinden yayılarak bütün ülkede büyük eylemlere yol açmıştır. **Hükümetin aldığı kararı protesto** eden eylemciler sosyal ağlar üzerinden kitleleri meydanlara çağırarak eylemlere katılımları arttırmıştır. Sosyal ağların önemli rol oynadığı bu eylemler Kiev'deki Özgürlük Meydanı'ndan yola çıkılarak "**EuroMaidan**" ismini almıştır. Sosyal ağlar üzerinden kısa sürede bütün dünyada duyulan eylemlere dünyanın farklı yerlerinden destek gösterileri yapılmıştır (Çaycı, 2015).

İspanya'da da **Indignados** ya da **Öfkeli Hareketi** olarak bilinen eylemler Facebook ve Twitter üzerinden örgütlenerek sokaklara çıkmışlardır. Ana akım medyada yer bulamayan, geleneksel siyasi parti ve organizasyonların, işçi sendikalarının ve sivil toplum kuruluşlarının toplumsal değişimde yetersiz kaldığını düşünen milyonlarca kişi dijital medyada, sosyal ağlarda örgütlenerek, dijital aktivist bir hareket olarak başlayıp sokaklara çıkmışlardır. Eylemlere katılanların çoğunluğu eğitilmiş işsiz gençlerden oluşmaktadır. Hükümetin ekonomi politikalarının yol açtığı ekonomik krize ve işsizliğe karşı birçok gösteri düzenlenmiştir. İspanya'nın 50 farklı şehrinde farklı zamanlarda gerçekleşen bu eylemlere 7-8 milyon kişi katılmıştır. Mısır'da olduğu gibi sosyal medya üzerinden haberleşen ve bir araya gelen kitleler kent meydanlarını işgal etmişlerdir (Çömlekçi, 2019).

Dünyanın farklı yerlerinde ve farklı amaçlarla gerçekleşen bu eylemler birçok yönden benzerlik göstermektedir. Eylemlerin çoğunda sosyal ağlar ve dijital medya araçları eylemlerin organize edilmesinde, eylemcilerin iletişim kurmasında ve yaşanan olayların bütün dünyaya paylaşılmasında etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bunun yanında, birbirinin ardı sıra gelen bu eylemler birçok benzer eylem pratiğini de kullanmıştır. Bu eylemlerde cep telefonları, internet ve sosyal ağlar eylemlerin organize edilmesinde, haberleşmede ve kalabalıkları toplamada etkin bir şekilde kullanılmıştır. Sosyal medya, eylemciler arasındaki bağları ve etkileşimi güçlendirmiş, bunun yanında eylemlere dair bilgilerin bütün dünya ile paylaşımına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda eylemciler birer gazeteci gibi hareket ederek sosyal ağlara ve kamuoyuna bilgi akışını sağlamıştır. Sosyal ağlarda yapılan gösterilerle ilgili içerikleri beğenen, bunları paylaşan kişiler eylemcilerle **dayanışma** göstermiştir.

Birbirinden çok farklı coğrafyalarda, kültürel ve toplumsal yapılarda gerçekleşen bu eylemlerin sonuçları da çok farklı olmuştur. Şili'de eylemlerin sonucunda hükümet öğrencilerin taleplerini kabul etmiş ve ülkenin başbakanı ihtiyaç duyan öğrencilerin eğitim masraflarının karşılanacağını belirtmiştir (Bense, 2011). İspanya'da ise Indignados Hareketi Podemos Partisine evrilmiş ve parti seçimlerde önemli başarılar elde ederek ülkenin en önemli politik partilerinden biri haline gelmiştir (Tandoğan, 2020). Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ise birçok ülkeye yayılan Arap Baharı eylemleri büyük politik ve toplumsal değişikliklere neden olmuştur. Bu eylemlerin görüldüğü ülkelerden Suriye'de, eylemlerin sonrasında kanlı bir iç savaş başlamıştır (Çömlekçi, 2019). Benzer şekilde Ukrayna'da eylemler çeşitli iç çatışmalara yol açmış ve Kırım'ın işgaliyle sonuçlanmıştır (Pifer, 2020).

Bu eylemler farklı coğrafyalarda ve toplumsal yapılarda görülse de ortaya çıkış nedenleri arasında benzerlikler vardır. Başlıca nedenleri ekonomik sömür, yoksulluk, adaletsizlik, eşitsizlik, baskıcı devlet politikaları, adil olmayan yargılamalar, kültürel asimilasyon, özgürlüklerin yok sayılması, sansür, orantısız güç kullanımı ve temel hak ihlalleri olarak sıralanabilir (Dolgun & Sütüoğlu, 2014).

6. Sonuç ve Değerlendirme

21. yüzyıl beraberinde birçok toplumsal olayı da getirmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde toplumsal **adaletsizliklere ve eşitsizlikler karşı** sokaklara dökülen insanlar taleplerini farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber sınırların zayıflaması, ulus aşırı şirketlerin büyümesi, gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin beşeri ve doğal kaynaklarını sömürmesi beraberinde doğa talanını, ekonomik adaletsizlikleri ve büyük göç dalgalarını getirmiştir. Bu çok yönlü sömürü beraberinde çok yönlü yeni direniş hareketlerini getirmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin insanlara hızlı etkileşim olanağı sunması yeni

toplumsal hareketlerin de küresel bir boyut kazanmasını sağlamıştır. İnternet ve sosyal ağlar üzerinden örgütlenen kitleler değişim taleplerini sokaklara taşımışlardır.

Sonuç olarak, dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerin birçok ortak noktası bulunmaktadır. Ortaya çıkışları küreselleşmenin ve kapitalizmin yol açtığı ekonomik ve toplumsal adaletsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu hareketlerin eylem pratikleri birbirine benzemekte ve hatta **birbirlerini baz** almaktadır. Bu hareketi gerçekleştiren gruplar dayanışma halinde hareket etmekte ve birbirlerini desteklemektedir. Yine bu hareketler iletişim kurmakta, eylemlerini organize etmekte ve seslerini dünyaya duyurmakta yeni iletişim teknolojilerini aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu çalışma geniş bir konuyu sınırlı örneklerle analiz etmeye çalışmıştır. Bu konunun daha geniş ve detaylı bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç vardır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ve 21. yüzyılın başlangıcında birçok defa gerçekleşen bu olaylar önümüzdeki çağın şekillenmesinde önemli bir yere sahip olacaktır. Bu nedenle bu olgunun daha derinlemesine incelenmeye ihtiyacı vardır. Bunun yanında, yeni toplumsal hareketlerin doğasını ve nedenlerini anlayabilmek yeni yüzyılın getirilerinin neler olacağına da ışık tutacaktır.

İnsanlar tarih boyunca içinde buldukları toplumsal, siyasi yapılara karşı tepkilerini farklı şekillerde göstermişlerdir. Modern öncesi dönemde isyanlar ve başkaldırılar olarak ortaya çıkan bu tepkiler modern dönemle beraber daha organize bir hal alarak toplumsal hareketler olarak adlandırılmıştır. Toplumsal hareketler kaçınılmaz olarak kitleleri bir araya getirmek için iletişim araçlarına ihtiyaç duymuştur. Modern öncesi dönemde sözlü ve yazılı araçları kullanan bu hareketler, modern dönemle beraber çeşitli medya araçlarını hareketleri organize etmek amacıyla kullanmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının yerini yavaş yavaş yeni iletişim teknolojilerine bırakması ve küreselleşmeyle beraber bu araçların yaygınlaşması, toplumsal hareketlerin de iletişim ve örgütlenme şekillerinin değişmesine sebep olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler 21. yüzyılın başında dünyanın birçok yerinde farklı şekillerde görülmüştür. Eylem pratikleri, organizasyon biçimleri (dijital aktivizm) ve temel aldıkları konular bakımından modern dönemin geleneksel sınıf temelli hareketlerinden ayrılan bu hareketler, yeni iletişim teknolojilerini de etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Çevre sorunları, temel hak talepleri, demokrasi, özgürlük gibi konular ekseninde örgütlenen hareketler farklı toplumsal kesimlerden destek görmektedir. Özellikle orta sınıf eğitilmiş gençlerin aktif katılım gösterdiği bu **dijital aktivist eylemler** internet ve sosyal ağlarda şekillenmekte ve daha sonra sokaklara yansımaktadır.

7. Kaynakça

- Algül, F. (2014). Yeni toplumsal hareketler ve sosyal medya: Kuzey ormanları savunması hareketine yönelik bir örnek olay incelemesi. *Marmara İletişim Dergisi*.
- Babacan, M. E. (2015). Yeni Medya Bağlamında Toplumsal Hareketler ve Yeni İnsanın Karakter Analizi. *folklor/edebiyat*.
- Bense, K. (Yöneten). (2011). *One Fine Day* [Sinema Filmi].
- Caycı, B. (2015). Yeni dijital çağda toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*.
- Çömlekçi, M. F. (2019). Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Ağlarda İletişim: Eleştirel Bir Yaklaşım. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.
- Demircioğlu, E. T. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*.
- Dolgun, U., ve Sütlüoğlu, T. (2014). Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler. *Çağdaş Toplumsal Süreçler*. içinde Atatürk Üniversitesi.

- Franklin, J. (2006). *Protests paralyse Chile's education system*. <https://www.theguardian.com/world/2006/jun/07/chile.schoolsworldwide> adresinden alınmıştır
- Greijdanus, H., Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H., et al. (2020). The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*.
- Gürbüz, G. (2014). Sosyal Medya Ve Demokrasi İlişkisi: Türkiye'de Sosyal Medyanın Katılımcı Demokrasiye Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kalafatoğlu, Ş. T. (2013). *Küreselleşme karşıtı hareket*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Kazemi, A. V. (2013). *Appropriating the past: the green movement in iran*. *Global Dialogue*.
- Korkmaz, M. (2014). *Sosyal medya-kamu politikaları etkileşimi: gezi parkı olayları üzerine bir değerlendirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Öke, Y. Ç. (2018). Alternatif bir medya olarak sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*.
- Paksoy, A. F., ve Özçelik, A. O. (2017). Yeni Toplumsal Hareketler ve Medya. *Yeni Toplumsal Hareketler*. içinde Anadolu Üniversitesi.
- Pifer, S. (2020). *Ukraine: Six years after the Maidan*. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/02/21/ukraine-six-years-after-the-maidan/> adresinden alınmıştır
- Selvanathan, H., & Jetten, J. (2020). From marches to movements: building and sustaining a social movement following collective action. *Current Opinion in Psychology*.
- Tandoğan, Ş. M. (2020). Toplumsal hareketten siyasi harekete: ıspanya-ıngnados hareketi ve lübnan-beyrut medineti hareketi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Voss, K. (2015). Media and Social Movements. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*.